

הקדשת שמואל לנביא¹

דני עובדיה

לעילוי נשמת סבי שלום בן רחל
שנלבע יח' חשון התשנ"ב
ת. נ. צ. ב. ה

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. מבנה הסיפור
- ג. ההתרחשויות
- ד. ניתוח הסיפור במשכן עפ"י התרחשויות
- התרחשות 1: יחסי הנער שמואל ועלי הכהן
- הקריאות הנישנות
- התרחשות 2: הנבואה לשמואל
1. אי תוכחת עלי
2. הנבואה הכפולה
- התרחשות 3: התגובות והתוצאות
- ה. סיכום

א. הקדמה

סיפור הקדשת שמואל לנביא בפועל נעשית בפרק ג בו נאמרת בפעם הראשונה נבואה לשמואל. קשה לבוא ולומר כי הקדשת שמואל הייתה כבר בפרק א' בו חנה מגלה את נבכי ליבה כי רצונה לילד, לבן על מנת להקדישו לעבודת ה' "ותדור נדר ותאמר ה' צבאות...ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו" (פרק א' פסוק יא'). וקיום הנדר בפועל נעשה כאשר מעלה חנה את שמואל לשילו ושם צריכה היא להתחנן לפני עלי הכה"ג בבקשות ובתחנונים "בי אדוני חי נפשך אדוני...אל הנער הזה התפללתי ויתן ה' את **שאלתי** אשר **שאלתי** מעמו וגם אנוכי **השאלתי**הו לה' כל הימים אשר היה הוא **שאל** לה'..." חנה חוזרת

1. להבנת מאמר זה רצוי לקרוא את מאמרו של י. טילינגר בעלון זה "חטא בני עלי - החזרה למצרים" תודתי לו שחדד עימי את הדברים במאמר זה.

על השורש ש. א. ל 4 פעמים ומשתמשת בכונה תחילה באותם מילים בה השתמש עלי כאשר ברכה לאחר נדירת הנדר "ויען עלי ויאמר... יתן ה' את **שלתך** אשר **שאלת** מעמו".

עלי בסופו של דבר מסכים לקבל את שמואל ומכניסו לעבודת ה' במשכן "והנער היה משרת את ה' את פני עלי הכהן" (פרק ב, יא) מרגע זה והלאה מתאר הכתוב את חטאי בני עלי חפני ופנחס ומולם מתאר הכתוב את שמואל כהולך בדרך ה'. יוצא על פי דברים אלו כי פרקים א, ב מעידים כי שמואל עוד בתחילת לידתו יועד להיות נביא וכן תיפקודו במשכן מול בני עלי הם התוצאה הישירה של פרק ג' ההקדשה בפועל. אך למעשה עיון בהולדת שמואל מראה כי הדמות המרכזית לאורך כל הפרק היא חנה ולא שמואל וכן אם נתחום את לסיפור הולדת שמואל רק ע"פ הפסוקים המדברים אודותיו ללא חטאי בני עלי דמותו של שמואל לא תשאר עדין בשיא הדרה הילד הצדיק מול הבנים החוטאים². ורק ע"י פרק ג' דמותו של שמואל תתיצב לנגד ענינו כהמשך ישיר להולדתו וע"כ נחשב פרק ג' כהקדשה לנבואה. רגילים אנו כי עוד בפרק א' בו קוראים אנו על הולדת שמואל לצאת מתוך הבנה כי שמואל הוא המנהיג הבא. מחשבה זו עולה מתוך ידיעה של המשך הסיפור שמואל מול בני עלי וע"כ גם בפרקים א', ב' יחדיו העובדה כי שמואל הוא המשך הישיר בודאות מתממשת רק בפרק ג'. וע"כ פרק ג' נחשב כפרק היחיד ההופך את שמואל לנביא וכממשיך ההנהגה בפועל.

ב. מבנה הסיפור

סיפור ההקדשה משתרע על פני כל פרק ג' סה"כ 21 פסוקים. ע"מ שנגלה את מבנהו הסיפורתי של הסיפור נחצה את הסיפור לשני מחציות³:
 מחצית א: פסוקים א' - י': ההכנה לנבואת שמואל (10 פסוקים)
 מחצית ב: פסוקים יא- כא: קבלת הנבואה ואישורה ע"י עלי (11 פסוקים)
 כעת לאחר שחצינו את הסיפור לשניים נמצא בכל מחצית את הפיסקאות הבאות.

2. עיין במאמר הקודם חטא בני עלי- החזרה למצרים.

3. ראה הערה 1 במאמר הקודם חטא בני עלי- החזרה למצרים.

- א. פס' א-ג : תיאור המצב אין חזון נפרץ, ושמואל בבית ה'
 ב. פס' ד-ח : שני קריאות ה' לשמואל והמחשבה כי עלי הוא הקורא
 ג. פס' ט-י : קריאה שלישית לשמואל והידיעה כי הקב"ה הוא הקורא
 ד. פס' יא-יד : הנבואה
 ה. פס' טו-יט : קריאת עלי לשמואל ואישור הנבואה
 ו. פס' כ-כא : תאור המצב החדש, נבואה בשילו באופן קבוע ותיאור שמואל

המבנה הוא : מבנה כיאסטי.

נבדוק האם מבנה הסיפור נכון הוא ע"י הקבלות לשוניות בין הפיסקאות והקבלות ענייניות מבחינת התוכן.
 נשווה את הדברים

מחצית א'

מילה מנחה :

1 ק. ר. א

2 ש. כ. ב

אות א : "והנער שמואל...ודבר ה' היה יקר (פס' א)

אות ב :

1. "ויקרא ה' לשמואל ויאמר הנני" (פס' ד)

2. "...ויאמר לא קראתי בני שוב שכב (ז)

3. ואמרת דבר כי שומע עבדיך... (ט)

אות ג :

1. ויאמר שמואל דבר כי שומע עבדיך (י)

2. לך שכב והיה אם יקרא לך (ט)

מחצית ב'

מילה מנחה : ד. ב. ר

אות ו : ויגדל שמואל...ויוסף ה' להראות בשילו בדבר ה' (מ - ג', כ' - ד', א')

אות ה :

1. "ויקרא עלי לשמואל ויאמר הנני" (טז')

2. "ויאמר שמואל בני" (פס' טז')

3. "מה הדבר אשר דיבר אליך...דבר מכל הדבר אשר דיבר אליך (יז)

אות ד :

1. "ויאמר ה' אל שמואל... (יא)

2. "וישכב שמואל עד אור הבוקר (טו)

הסבר ההקבלות של המחציות

המילות המנחות : במחצית א ק. ר. א, ש. כ. ב שני מילים אלו מבטאות את המתח הרב שורר במשכן בזמן הקריאות הנישנות לשמואל. כאשר קוראים לאדם

אזי קם והולך למי שקורא לו. אצל שמואל מתאר הכתוב כי לאחר כל קריאה חוזר הוא לשכב. מצד אחד יש את קריאת ה' ומצד שני יש את שכיבת שמואל אך אין זו שכיבה ע"מ לישון משום שבכל קריאה, תגובת שמואל היא מהירה מיד קם והולך, אולם מהירות התגובה שונה היא מקריאה לקריאה אך עדין הקימה משכיבה בה מצוי שמואל נעשית מיד (הטעמים לשוני התגובה נדון בהמשך בהרחבה). מתוך רצון לדעת מי הוא הקורא, והמחשבה כי זהו עלי יורדת מקריאה לקריאה.

המילה המנחה במחצית ב' היא ד. ב. ר לאחר שחלק א הסתים בהבנת עלי כי הקב"ה קורא לשמואל והכנת שמואל לקבלת הנבואה. חלק ב עוסק כולו בתוכן הנבואה ואישור הדברים מצד עלי כל המחצית עוסקת בדו שיח בין ה' לשמואל ובין עלי לשמואל וע"כ המילה המנחה במחצית זו היא ד. ב. ר.

המילים המנחות מסבירות מדוע מחצית א' מכילה 10 פסוקים בעוד מחצית ב' מכילה 11 פסוקים. מחצית א' כולה עוסקת בפעולות פיזיות של שמואל הקריאה, השכיבה, ריצה וכו'. בעוד מחצית ב' העוסקת בדיבור ביו הי"ת לשמואל ובין עלי לשמואל.

כאשר יש תיאור מעשה אזי אין צורך בפירוט רב המעשים לבד מעידים על האוירה וע"כ מחצית א' מכילה פחות פסוקים בעוד כאשר יש דו שיח אזי יש צורך בפירוט של כל אחד מהצדדים. ע"מ להבין את המתרחש ואת רגשות הדוברים⁴.

4. דוגמה דומה להבדל פסוקים בין המחציות מצויה בסיפור הברכות של יעקב ועשיו. בספר בראשית. תיחום סיפור הברכות ע"פ הפסוקים הוא בראשית פרק כו פסוקים לד- לה, פרק כז, פרק כח פסוקים א- ט. סה"כ מספר הפסוקים בסיפור הברכות הוא 57 חלוקת הסיפור לשני מחציות תהיה: מחצית א- פרק כו פסוקים לד- לה, פרק כז פסוקים א- כט. סה"כ 31 פסוקים. מחצית ב- פרק כז פסוקים ל- מו, פרק כח פסוקים א-ט. סה"כ 26 פסוקים. היחס במספר הפסוקים בין מחצית א למחצית ב הוא 5 פסוקים יחס זה נחשב כחריג ע"פ שיטת החציה. הסיבה להבדל זה הינו חריגה סטיסטית באורך הפסוקים בדרך כלל פסוק מורכב מ-6-7 מילים. ספירת השורות בסיפור הברכות (לפי התנ"ך) יציג לפנינו את העובדה כי מחצית ב שהיא הקצרה ביחס למחצית מכילה היא יותר שורות בעוד מחצית ב הארוכה יותר מכילה היא פחות שורות וזאת משום שבמחצית א כל פסוק=שורה אחת בעוד מחצית ב כל פסוק=שורה ושליש. הבדל זה נובע משום שלכל מחצית יש אופי שונה מחצית א היא יותר מעשית יש יותר פעילות בין הדמויות בעוד מחצית ב כולה עוסקת בדיבור בדו שיח בין יעקב ליצחק וע"כ מחצית ב המתארת את פגישת יעקב עם יצחק בה יעקב חש אי נוחות לשקר ליצחק ולכן מדבר יעקב מעט מאוד ובליבו עולה החשש

אות א' מול אות ו': מחצית א' פותחת את ההקדשה כי שמואל נחשב עדין בגדר נער וכי דבר ה' יקר מאוד ואין חזון נפרץ כנגד זה במחצית ב' המסיים את ההקדשה נאמר על שמואל "ויגדל" ודבר ה' מתחיל להיות באופן קבוע בשילה ואל שמואל.

אות ב' מול אות ה':

1. קריאת ה' לשמואל ומחשבת שמואל כי עלי הוא הקורא מתאר הכתוב בריצת שמואל אל עלי והאמירה "ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני" כנגד זה באות ו יש את קריאת עלי אל שמואל ואף כאן תגובת שמואל "וקרא עלי אל שמואל ויאמר הנני".

2. בשני הפיסקאות שמואל מכונה ע"י עלי בני.

3. במחצית א' בו מכין עלי את שמואל לנבואה אומר לשמואל לומר "ואמרת דבר כי שומע עבדך..." כנגד זה באות ו שואל עלי את שמואל בענין הנבואה וחוזר על השורש ד. ב. ר 4 פעמים.

אות ג' מול אות ד': בשני המחציות ענין הקריאה של הי"ת והשכיבה של שמואל מתוארת היא כפעולה טבעית תחילה עם עלי לאחר אמירת הנבואה שמואל שוב חוזר לשכב.

המבנה המתגלה לאורכה של סיפור הקדשת שמואל לנביא הינו מבנה כיאסטי כפי שהצגנו בתחילה. כאשר רובו של הפרק עוסק בדברים הנילויים אל הנבואה כיצד הפך שמואל לנביא, כיצד עלי עוזר בקבלת הנבואה ומאשרה, תיאור מצב העם ושמואל קודם הנבואה ואחריה בעוד תוכנה של הנבואה תופס לאורך כל הפרק סה"כ 3 פסוקים(יא- יד) ועוד פס' יח' הנכתב כסיכום לנבואה "ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו" דברים אשר ידועים כבר. מכאן מובן שמיסרו של הפרק הוא הפיכת שמואל לנביא ולא תוכן הנבואה.

כי עשו מצוי כבר בדרכו חזרה משליחותו של יצחק ולכן יש צורך למהר והכתוב מעביר רגשות אלו ע"י מספר הפסוקים הקטן (ביחס למחצית א). במחצית א מוטיב הרגש הוא חזק / בולט יותר חששו של יעקב מתגובת אביו יצחק ואחיו עשו ולכן הכתוב מתאר כל פרט ופרט שנעשה מתוך חשש ולכן הכתוב מאריך במספר הפסוקים. ועיין בהרחבה במאמרי "ברכות לראש צדיק" במעין מחולה 2. כך גם בסיפורנו הקדשת שמואל לנביא מחצית א נחשבת ביחס למחצית ב נטולת רגשות הכל מעשי ריצה, הליכה וכו' בעוד מחצית ב רווית רגש בעיקר כיצד יעביר שמואל לעלי את הנבואה, כיצד עלי יקבל את הנבואה ומה יהיה יחס עלי לשמואל.

במאמר זה נבחן את דמותו של שמואל בשלוש התרחשויות העולות מתוך הפרק ונגלה כי בכל התרחשות נגלה כי ישנה התקדמות מצד שמואל כלפי יעודו להיות נביא תוך הסתכלות על מכלול הפרק, כי כאן מתחיל השינוי בעם ובשמואל שינוי בו העם יצטרך להתרגל להנהגה חדשה מהנהגת כהונה, שופטים אל הנהגה ע"י נביא.

ג. ההתרחשויות

התרחשות 1 : יחס שמואל הנער ועלי הכה"ג במשכן שילה פסוקים א- י (10 פסוקים)

א. קריאת ה' לשמואל הראשונה- נכנה זאת בשם הריצה.

ב. קריאת ה' לשמואל השניה - נכנה זאת בשם החשש מהכעס.

ג. הקריאה השלישית וההכנה לנבואה.

התרחשות 2 : הקריאה ואמירת הנבואה לשמואל בלבד פסוקים יא- יד (4 פסוקים)

התרחשות 3 : התגובות התוצאות והסיכום פסוקים טו- כב (7 פסוקים)

א. שמואל מצד עצמו- הענוה.

ב. שמואל ועלי - הכבוד

ג. תוצאות וסיכום הסיפור.

כל שלושת ההתרחשויות פותחות עם הדמות הראשית שהיא שמואל. התרחשות 1 והנער שמואל (ג, א) התרחשות 2 ויאמר ה' אל שמואל (ג, יא) התרחשות 3 וישכב שמואל (ג, טו).

פתיחות אלו מעידות על הפרדה בין החלקים "והתקדמות" שמואל ליעודו כנביא. כל התרחשות מספר הפסוקים שבה שונה הבדל זה נובע מעצם העבודה כי בכל התרחשות המתח שהיה הולך ויורד. בהתרחשות 1 המתח האם שמואל ועלי יגלו מי הוא "הקורא הנעלם" המטריד את שנתם של עלי ושמואל. התרחשות 2 לאחר שמואל בעיקר לעלי כי הקורא הוא ה' מה שנותר הוא לומר את הנבואה וע"כ כל המתח יורד. התרחשות 3 כאשר כל המתח בסיפור ירד נותרת שאלה אחת והיא כיצד יאמר שמואל לעלי את "נבואת הזעם" ללא גרימת צער. וע"כ יש צורך בתיאור הרגשות של שמואל ועלי מצד אחד (מסירת הנבואה באופן כללי) ומצד שני באריכות כיצד עלי וגם שמואל מנסים להקל את הבשורה באופן הדדי. (ולכן מאריך הכתוב ל7 פסוקים).

ד. ניתוח הסיפור במשכן עפ"י התרחשויות

התרחשות 1: יחסי הנער שמואל ועלי הכהן

סיפור הקדשת שמואל פותח במילים "והנער שמואל משרת את פני ה'..." (ג'), א'. כינוי הנער הסמוך לשם שמואל, מה תפקידו? האם לתאר את גילו הפיזי של שמואל שעדין הינו נער כפי שנכתב בסוף הפרק "ויגדל שמואל וה'..." (ג', י"ט)? או שמא תאור המילה נער תפקידה לתאר את המצב הרוחני שבו מצוי שמואל, נער מלשון ילד, שעדין לא הגיע לנבואה כפי שנכתב בהמשך "ושמואל טרם ידע את ה'" (ג', ז') ואז הפסוק שבסופו של הפרק "ויגדל שמואל" מבטא גדילה רוחנית ולא גדילה פיזית?

קודם שנענה על שאלה זו, נבחן את הדברים מתחילת הספר מהולדת שמואל, שמואל מול בני עלי חפני ופנחס והקדשתו בכינויים בהם מכנה הכתוב את שמואל.

פרק א' - הולדת שמואל	פרק ב' - חטא בני עלי	פרק ג' - הקדשת שמואל לנביא
"...ותלד בן ותקרא שמו שמואל..." (א', כ')	"...והנער היה משרת את ה'" (ב', י"א)	"...והנער שמואל משרת את ה'" (ג', א')
"...כי אמרה לאשה עד היגמל הנער" (א', כ"ב)	"...והנער שמואל הולך וגדל" (ב', כ"ו)	"...ושמואל טרם ידע את ה'" (ג', ז')
"...ותשב האשה ותנק את בנה" (א', כ"ג)	"...ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד..." (ג', י"ח)	"...ויבן עלי כי ה' קורא לנער..." (ג', ח')
"...ותביאהו בית ה' שילו והנער נער..." (א', כ"ד)		"...ויקרא עלי את שמואל ויאמר שמואל..." (ג', ט"ז)
"...ויביאו את הנער לעלי..." (א', כ"ה)		"...ויגד לו שמואל את..." (ג', י"ח)
"...אל הנער הזה התפללתי..." (א', כ"ז)		"...ויגדל שמואל וה' היה עמו..." (ג', כ')
		"...כי נגלה ה' אל שמואל..." (ג', כ"א)

"הנער"

בפרק א', מכונה שמואל רק בשם הנער. בפרק ב', קודם תיאור החטא, מכונה שמואל בשם הנער (פסוק י"א) ולאחר הזכרת החטא, נתווסף לכינוי הנער גם השם

שמואל. בפרק ג', בתחילת הפרק, מכונה בשם "והנער שמואל" (פסוק א') ועד סוף הפרק (ועד סוף חייו) נקרא רק בשמו, שמואל (שמו של שמואל בפי ה' לא נתווסף לו שום תואר - כל הזמן נקרא שמואל). ורק בפי עלי מכונה שוב בתואר נער. האם מצוי כאן רעיון שאותו הכתוב רוצה לרמוז בכך שהוא משנה את תיאורו של שמואל ולא מקרה הוא שבכל פרק נוסף לשמואל שם התואר נער עד שלבסוף הוא נקרא רק בשמו, שמואל, כפי שנקרא בתחילת סיפור לידתו? על מנת לענות על שאלה זו, נתנתק מספר שמואל ונעיין בספר בראשית, בעניין יצחק, אליעזר וישמעאל שמתמודדים מול בעיה דומה, "בעיית הנער".

"אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד. ויאמר אברם א-דני ה' מה תתן לי ואנכי הולך עריר ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר ויאמר אברם הן לא נתת לי זרע והנה בן ביתי יורש אותי" (בראשית, ט"ו, א'-ג').

זרע אברהם עד לידת יצחק מצוי בסימן שאלה - מי יהיה ההמשך?. בתחילה, נראה כי לוט הוא היורש הבלעדי לבית אברהם ולהמשכו הקיומי בעתיד. לוט מצטרף לאברהם עוד בהתחלה, בה אברהם מתנבא בראשונה - "ויאמר ה' אל אברם... וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך איתו לוט... ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו..." (בראשית י"ב, א'-ה'). בכל אשר פונה אברהם לוט נמצא עימו כיד ימינו, כבן לאברהם ושרה ובזכות אברהם זוכה הוא לעושר גדול לאחר עליתם ממצרים - "וגם ללוט ההולך את אברהם היה צאן ובקר ואהלים ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו". בעית הרכוש גורמת לאברהם ולוט להיפרד. פרידה זו, משמעותה כי לוט אינו מהווה מכאן והלאה ממשיכו של אברהם כפי שמדגיש זאת הכתוב - "וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה יקדמה וימה כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם" (בראשית י"ג, י"ד - ט"ו). הבטחה הארץ והזרע חוזרת בפעם השנייה לאברהם דוקא אחרי הפרד לוט מעימו ע"מ להדגיש לאברהם כי הבטחת הזרע והארץ שנאמרו בפעם הראשונה (בראשית י"ב, א' - ב', עיין שם) לא כוונו אל לוט שהוא יהיה המשכו של אברהם, ועל כן ברגע הראשון שלוט נפרד מאברהם חוזרת ההבטחה שוב לאברהם⁵.

5. המחשבה כי לוט יהיה המשכו של בית אברהם נובעת כי בן אחיו לוט נחשב כזרע ביולוגי של אברהם.

שאלת המשך זרע אברהם נשארת בעיני אברהם ללא מענה עד המצב בו אברהם חש כי כל אשר לו אינו שווה לו. כל עוד לא ידוע מי ימשיך את ביתו והאדם היחיד אחרי לוט שנשאר הוא אליעזר "ואנוכי הולך עירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר". מי הוא אליעזר?

את אליעזר (ע"פ המדרשים) מוצאים אנו רק בספר בראשית ורק שלוש פעמים, כאשר בפעמים בהם הוא מוזכר הוא מוזכר רק בזיקה ליצחק או בשביל יצחק עם ההבדל שבכל פעם ניתן לו תיאור שונה ע"י המקרא.

פעם ראשונה, בפרק ט"ו, ב' - "...ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר". טענת אברהם כלפי ה' כי אין מי שירש אותו ואז מגיעה הבטחת ה' - "לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא ירשך" (בראשית ט"ו, ד').

פעם שנייה, פרק כ"ב, ג' - "...ויחבש את חמורו ויקח את שני נערי איתו ואת יצחק בנו" ע"פ המדרש⁶ אברהם לוקח את שני הנערים שהם **אליעזר** וישמעאל. **פעם שלישית**, פרק כ"ד, נישואי יצחק לרבקה בתיווך העבד. מעירים חז"ל ומתרגם התרגום⁷ כי העבד היה אליעזר.

מדוע יצחק ואליעזר צריכים להיות ביחד לאורך כל הדרך ובזיקה אחד לשני, מה עוד שלאחר נישואי יצחק ואליעזר אינו מוזכר יותר ואיננו יודעים מה היו קורות חייו?

מרגע ההבטחה לאברהם, כי זרעו יהיה מבחינה ביולוגית וגם רוחנית בן אשר יצא ממנו, קיים מתח סמוי בין יצחק לאליעזר מי יהיה ממשיכו בפועל של אברהם. שיא המתח בין השניים, מגיע בזמן העקידה. אברהם ויצחק, כאשר הם רואים את המקום (הר ועליו ענן קשור)⁸, מיד:

"ויאמר אברהם אל נערי שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה...ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו..." (בראשית כ"ב, א'-ו').

אליעזר מכונה בתחילה נער וקודם העליה, קודם שמתחילה העקידה, מכונה יצחק אף הוא באותו כינוי, נער. כינוי הנער מצאנו גם אצל ישמעאל והגר בעת היותם במדבר "וישמע אלוקים את קול הנער" (בראשית כ"א, י"ז).

6. ויקרא רבה כז, ז.

7. יונתן בן עוזיאל.

8. בראשית רבא נו, א.

יצחק, ישמעאל ואליעזר שלושתם היוו אפשרות (מבחינת אברהם) להמשכת זרעו. כל פעם נידחה אחד מהם ע"י ה' עד שהובטח לאברהם כי יצחק הוא זה שימשיך אותו. "המלחמה המשולשת" בינם נמצאת בשיאה זמן העקידה. שלושת הנערים נמצאים יחד כאשר הבן העומד להיות המשכו של אברהם, עומד להיעקד. זהו נסיונו הגדול של אברהם - בעית זרעו נשארת ללא מענה שוב. ואולי גם לעולם⁹ לאורכה של כל העקידה המילים אב ובן מתחלפות בין אברהם ליצחק, דבר המעיד על קושי הנסיון בו אב צריך לעקוד את בנו יחידו, אבל, כאשר מגיעים לרגע השיא בעקידה בו אברהם רוצה לשחוט את בנו, נאמר - "...אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה. " (בראשית כ"ב, י"ב). מדוע דוקא כאן רגע השיא בו נבחנת אמונתו של אברהם האם ישחט את בנו בוחר הכתוב להשתמש במילה "נער"? יצחק מקבל כאן שוב את התואר נער וזאת משום שעולה במחשבת אברהם הסיטואציה כי ברגע שיצחק נשחט, ההמשכיות מיד עוברת אל הנער הנמצא למטה, אליעזר (הראוי יותר מבחינה רוחנית מישמעאל).

מתח זה בין אליעזר ליצחק ממשיך כאשר אברהם מבקש מאליעזר למצוא אישה לבנו יצחק. אליעזר, שמבין כי המשכו של אברהם הוא יצחק בלבד מנסה בכל זאת להיכנס אל תוך ביתו של אברהם בדרך עקיפה בזמן שאברהם משביעו ללכת ולמצוא אשה ליצחק שואל אליעזר "אולי לא תלך האשה אחריי" (בראשית כ"ד, ל"א) ומפרש רש"י במקום:

"היה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו את

בתו...אמר אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מִדְּבַק בברוך."

במילים אלו מסתיימת "המלחמה המשולשת" (גם מבחינת אליעזר)¹⁰ על ההמשכיות המלווה לאורך כל הדרך בכינוי "נער".

כאשר נגשים אנו לסיפור הקדשת שמואל, אזי שם התואר נער המתווסף לשמואל מקבל פן חדש בעקבות "המלחמה המשולשת". גם כאן, ישנו מעין מאבק פנימי מי יהיה ממשיך ההנהגה האם בני עלי חפני ופנחס בכך שההנהגה תעבור

9. מבחינת אברהם צריך הוא לעקוד את יצחק בפועל בעוד הקורא יודע מראש כי מדובר כאן רק בניסיון.

10. אליעזר שמבין זאת, משלים עם הדבר ואינו מנסה עוד להיכנס לבית אברהם ראיה לכך מתוך "סיפור הנישואין ליצחק בהשתדלות הרבה בה עושה אליעזר את שליחותו עוד בתחילה בניחוש המים על הבאר ועד שינוי סדר הדברים כאשר מספר הוא למשפחתה של רבקה.

בירושה או שמואל המתקן את דרכם. לא ניתן לומר כי ידוע מראש באופן ברור כי שמואל הוא ממשיך הדרך למרות צידקותו מול בני עלי עד סוף פרק ג' בו שמואל מקבל את הנבואה והחזון הנפרץ שב לשילה ואז עוברת ההנהגה מכהונה לנבואה.¹¹

שמואל בפרק א' מכונה נער. בפרק זה אין כל מאבק, משמעות המילה נער נתפסת כאן כפשוטה אך עם רמז ע"פ הניתוח שעשינו של "המלחמה המשולשת". בפרק ב' קודם החטא, שמאל עדין מכונה נער אך לאחר הזכרת החטא נאמר "הנער שמואל" ודוקא בפסוקים המעידים כי שמואל הולך וגדל מבחינה רוחנית וכן עם העובדה כי מתחיל הוא לתפוס את מקום הכהונה "ושמואל משרת...נער חגור אפוד בד". בפרק ג' קודם הנבואה שמואל עדין מכונה נער, לא נאמר כי הוא ממשיך הדרך באופן ברור, עדיין כל שרותו במשכן נעשה תחת עלי הכהן ואז מגיע רגע השיא - הקריאה השלישית בה עלי מבין מיהו "הקורא הנעלם". בקריאה שניה נאמר "ושמואל טרם ידע את ה'" הכינוי נער נעלם, בעוד על עלי נאמר "ויבן עלי כי ה' קורא לנער". עלי מבין בקריאה השלישית כי ברגע ששמואל מקבל נבואה משמע שהוא ממשיך הדרך, משמע שהגיע לשלמות, מה שבניו לא הגיעו. מרגע שיא זה, בין עלי לשמואל, ועד סוף ימי שמואל נקרא שמואל בשמו ללא כל כינוי. מהרגע שהובן לכל, כולל עלי, כי שמואל הוא הממשיך, שמו של הנער הוא שמואל בלבד ללא תוספת שם תואר (עלי כאן דומה לאליעזר שעושה את כל המאמצים למצוא כלה הוגנת ליצחק ולא מנסה להתחמק, כך עלי ברגע שהוא מבין כי שמואל מקבל נבואה עוזר הוא לו לקבלה).

11. ההמשך הישיר המתקבל על הדעת כי יהיה כהן אחר שימשיך את ההנהגה המפסיקה מבית עלי כפי שנאמר בנבואה לעלי ושמואל וע"כ שינוי צורת ההנהגה מכהונה לנבואה לא עלה על הדעת. אולם שינוי שיטת ההנהגה לא נעשה בצורה חדה משום ששמואל עדין נחשב כשופט מצד אחד, הולך הוא וסובב בכל הארץ פותר הוא את בעיות העם. ובכך שמואל שונה משאר השופטים שפגשו בספר שופטים שעסקו בעיקר במציאת פיתרונות לבעיות זמניות ומקומיות שעמדו על הפרק וכן השופט היה אחראי על איזור ספציפי, בעיקר מקום השבט ממנו הוא מגיע. בעוד שמואל מרחיב סמכות זו וסובב בכל ישראל וכן מתמודד מול הבעיה העקרית שהיתה לכל העם האיום המתמיד של פלישתים ומצד שני שמואל משמש ומנהיג את העם ע"פ הנבואה כפי שהדבר מתבטא בהמשך הספר בו מכונה שמואל ע"י העם הרואה (פרק ח, ט), איש הא-הים וכו'.

הקריאות הנישנות

שמואל מקבל ארבע קריאות. מהקריאה הראשונה ועד הידיעה כי ה' הוא הקורא מתרחשים שינויים בין קריאה לקריאה. שמו של שמואל מוכפל רק בפעם הרביעית, משתנת הרגשת שמואל כלפי עלי וממילא תגובתו השונה ושינוי דבריו של עלי.

השוני	קריאה א'	קריאה ב'	קריאה ג'	קריאה ד'
שמו של שמואל מוזכר	1	1	1	2
תגובת שמואל	וירץ אל עלי	ויקם שמואל וילך	ויקם וילך אל עלי	דבר כי שומע עבדך
תגובת עלי לשמואל	לא קראתי שוב שכב	לא קראתי בני שוב שכב	לך שכב והיה אם יקרא לך	

השוני בתגובות שמואל מובן : בתחילה בטוח שמואל כי עלי הוא הקורא וע"כ מיד רץ איליו ואומר "הנני כי קראת לי" - משפט שיחזור על עצמו בכל ג' הקריאות. עלי, מצידו, לא מבין את המתרחש ועונה שלא קרא לשמואל. בקריאה השניה, שמואל מתחיל לפקפק האם באמת עלי הוא הקורא ועל כן אינו רץ אלא קם והולך. בתגובת שמואל לקריאה זו מזכיר את הכתוב את שמו ודבר זה מרמז כי שמואל עדין מאמין כי עלי הוא הקורא. בקריאה השלישית, הפקפוק כי עלי הוא הקורא גדול ביותר ושמואל אפילו חושש לגשת אל עלי על כן נאמר "ויקם וילך אל עלי" - תחילה שמו של שמואל לא נזכר כלל ע"מ לרמוז שעושה הוא את הדבר תוך חוסר בטחון מוחלט וכן תגובת עלי משתנה גם כן מתגובתו לקריאה השנייה בה הוא מוסיף את הכינוי "בני" מתוך הבנה כי שמואל חושש מכעסו, בעוד בפעם השלישית, כאשר הוא מבין כי ה' הוא הקורא אינו אומר "לא קראתי" אלא מיד מכין את שמואל - "לך שכב...". ללא כל דיבור מיותר.

נשים לב כי בקריאה הראשונה בטעמי המקרא אין את הטעם זקף קטון (שהוא מעין הפסקה קלה), הכל נעשה ברצף אחד - ישנה קריאה, ריצה של שמואל ואמירה "הנני..." בעוד בשתי הקריאות הנוספות טעמה של המילה "הנני" הוא זקף קטון, שמואל אומר "הנני" : הנה אני, עוצר מעט (יתכן והוא בודק את תגובת עלי) ורק אח"כ נאמר "כי קראת לי".

שוני נוסף - לאחר שהובן לעלי כי ה' הוא הקורא הוא אומר לשמואל "ואמרת דבר ה' כי שומע עבדך..." בעוד שמואל אומר "דבר כי שומע עבדך..." - חסרה המילה " ה' ". אומרת הגמרא שבת קי"ג: ששמואל לא היה בטוח שזו השכינה.

מכאן גם על מידת הענוה של שמואל, שעם כל צידקותו לא ראה עצמו כאדם המוכן לקבלת נבואה באופן פה ישיר, ועקב כך בקריאה הרביעית שמו של שמואל מוכפל "ויבוא ה' ויתייצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל..." ומסביר האברבנאל שנכפל שמו ע"מ שלא יבהל וכן לשון זרוז.

התרחשות 2: הנבואה לשמואל

1. אי תוכחת עלי

תוכן הנבואה כפי שהזכרנו לעיל אינה מהוה את עיקר הסיפור וזאת רואים מתוך מספר הפסוקים הדנים אודות הנבואה סה"כ 4 פסוקים. תוכן הנבואה כבר ידוע מהפרק הקודם שבו מוכיח איש הא-הים את עלי אודות בניו החוטאים מה עוד בפירקנו אין פירוט מדוע מגיע העונש הקשה לבית עלי, מה הם תוצאות החטא במשכן ובקרב העם הפרט היחיד שבו חוזרים ומדגישים את ענין החטא הוא "אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בהם" (ג, יד). חזרה זו נכתבת כמעין ביקורת עבור עלי כי גם לאחר קבלת נבואת הזעם מפי איש הא-הים אינו מנסה לתקן ולשפר את המצב בו נקלעו בניו חפני ופנחס.

הפרק הקודם מסתים בנבואת הזעם כי בית עלי לאימשיך יותר בתפקיד הכהונה "והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי... ובניתי לו בית נאמן..." (ב, לה-לו). ומיד כמעין המשך ישיר כי ההנהגה מבית עלי עוברת מתחיל סיפור הקדשת שמואל בתיאור "ויהי ביום ההוא ועלי שוכב במקומו ועניו החלו כהות לא יוכל לראות" (ג, ב) נוכל להסביר כי הכתוב טורח לתאר את מצבו הפיזי של עלי ע"מ לרמוז כי אין בכוחו של עלי להוכיח את בניו וגם אם יוכיח הדברים יגיעו "לאזנים ערלות" כפי שרינו בפרק הקודם "ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם" (ב, כה).

"ועלי שוכב במקומו" לשם מה מזכיר הכתוב ענין זה? גם כאן רימז הכתוב כי עלי נשאר באותה נקודת התחלה בו היה קודם בואו של איש הא-הים בניו לא שומעים לו וגם לאחר נבואת הזעם עלי משלים עם המצב ונשאר במקומו. חלק מהפרשנים סוברים כי עלי היה מצוי בספק האם דברי איש הא-הים יס אכן נכונים עד תומם וע"כ לא ראה צורך להוכיח את בניו שוב. אך קשה פירוש זה שכן יש מצוה על האב ועל כל אחד מישראל להוכיח אפילו 100 פעמים שנאמר "הוכח תוכיח"¹² וע"כ מזכיר ה' בנבואה לשמואל "אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בהם". עלי מבין בודאות את המתרחש "אשר ידע" ועוד יותר לאחר שבא איש הא-הים ומאשר

12. בבא מציעא לא עמוד ב.

את הדברים אשר שמע הוא עלי "ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון...אל בני כי לא טובה השמועה אשר אני שומע מעבירים עם ה'"(ב, כב- כג). ואם הוכיח עלי את בניו (אולם בלשון רכה) כאשר שמע הוא על אחת כמה וכמה שהיה צריך להוכיח לאחר דברי איש הא-הים.

2. הנבואה הכפולה

לשם מה חוזרת הנבואה פעמים גם לעלי וגם לשמואל ללא כל שינוי מהותי? השוני היחידי כי לנבואת שמואל נוסף הענין כי אין לבית עלי חזרה בתשובה ע"י זבח ומנחה לעולם מה הכונה? מסבירים הפרשנים

1. כי מצויה כאן מידה כנגד מידה בני עלי חטאו בזבח ובמנחה וע"כ כפרתם לא תהיה בזבח ובמנחה. אין כפרה בזבח ובמנחה אבל יש כפרה בדברים אחרים בתורה ובגמילות חסדים כפי שאומרת הגמרא ראש השנה יח עמוד א'.
2. אין כפרה כלל לבית עלי אפילו לא בזבח ובמנחה כלומר שגם אם ירצו לתקן בדבר שקילקלו לא יכופר להם.
4. הנבואה נאמרה בפעם השניה ע"מ לאמת את דברי איש הא-הים וכן לאשר לשמואל את הנבואה ע"י עלי ובכך לממש את העובדה כי שמואל מרגע קבלת הנבואה נחשב כנביא לכל דבר ועונשם של בית עלי מתחיל להתממש.

התרחשות 3: התגובות והתוצאות

התרחשות זו של הסיפור פותחת את המשך המתח ששרר בהתרחשות הראשונה "מי הוא הקורא הנעלם", אם בתחילה הינו עדים כי שמואל רץ אל עלי בכל קריאה וקריאה מתוך מחשבה כי עלי הוא הקורא עד הרגע בו עלי מבין כי ה' הוא הקורא, ומצפים הינו כי ההמשך יהיה שמואל מקבל את הנבואה ורץ לספר לעלי כי אכן זכה הוא לנבואה כפי שאמר לו עלי, נתקלים אנו בתוצאה ההפוכה "בריחת שמואל מעלי". תחילה התנהגות שמואל כאילו שום דבר לא התרחש בבוקר קם הוא ופותח את דלתות ההיכל כבכל יום, עד הרגע בו עלי קורא לשמואל ומוסיף בכונה תחילה בני "ויאמר שמואל בני" משום שמבין הוא כי שמואל חושש מראות פניו כפי שהיה בקריאה השניה בו חשש שמואל מכעסו שלעלי ואומר לו עלי "לא קראתי בני שכב". מתוך דבריו של עלי "אל נא תכחד ממני" משמע כי עלי מבין כי תוכנה של הנבואה מכונת אליו ושמואל ירא מלומר לו אותה וע"כ חוזר עלי פעמים שלא יסתיר את הנבואה ממנו. בסיטואציה זו מצוי הרגע הקשה מצד אחד שמואל אינו רוצה לצער את עלי ומצד שני עלי לא מותיר ברירה לשמואל ואף משביע אותו, ושמואל בחוסר ברירה אומר את כל הנבואה "ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו"

- ואז מגיעה ההכרזה המסכמת את הקדשת שמואל "וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה" (שכס ע"פ הפסוקים מתחילת הספר בו נולד שמואל ועד הפיכתו לנביא כיצד הולך הוא וגדל בעבודת ה' וברוחניות שבו.
1. "אנוכי השאלתיהו לה' כל הימים אשר הוא היה שאול לה' (א, כח)
 2. "והנער משרת את ה' את פני עלי הכהן" (ב, כא) שמואל ממלא את יעודו לפני עלי אך לא בפני עצמו.
 3. "ויגדל הנער שמואל עם ה'" (, כא) - עמידה עצמאית של שמואל מול ה'.
 4. "והנער שמואל הלך וגדל וטוב עם ה' וגם עם אנשים" (ב, כו) - מעמד שמואל בקרב העם והדגשת טובו.
 5. "והנער שמואל משרת את פני ה' לפני עלי" (ג, א) - המילה "פני" עברה מפני עלי לפני ה' (עלי נשאר מאחור)
 6. "ויגדל שמואל וה' היה עמו" (ג, כ) - ה' עם שמואל כבר מעיד על קשר חזק יותר.
 7. "כי נאמן שמואל לנביא לה'... ויוסף ה' להראות בשילוי" (ג, כא) - שמואל נביא.
- בכל פרק שמואל מתקדם שלב נוסף בתחילה שירותו של שמואל היה בצל עלי (1-3) לאחר מכן שמואל נתפס בעיני העם כאדם הראוי להימצא במשכן וכן בעיני ה' הדבר כך (4). ואז יש את הקשר שבין ה' לבין שמואל קשר שאינו רק בצל עלי אך עדין שמואל זקוק לעלי (5). ומיד לאחר שמקבל שמואל את הנבואה שירותו של שמואל והקשר עם הי"ת נעשה בזכות שמואל ללא עלי, ולכן הכתוב אינו מזכיר את עלי (6). ולבסוף לאחר אישור הנבואה ע"י עלי מעיד הכתוב כי שמואל נחשב כנביא (7).

ה. סיכום

הולדת שמואל שהחלה במלחמתה של חנה לא ליפול לתוך יאוש העקרות והרצון העז לחבוק ילד ולהקדישו לעבודת ה' התלותה במאמצים רבים תפילות, בכי, צער, ויכוחים אשר הוכיחו את עצמם כי עמידה נחושה אכן הניבה תוצאות, שמואל נולד. פירוט הולדת שמואל במקרא העלה לנגד עינינו כי דמות גדולה ומיוחדת אמורה לצאת מהנער שמואל. ואכן דמות זו של שמואל עמדה בכל הציפיות. ובכך זכה שמואל לנבואה כאשר לאורך כל הדרך מלוח אותו עלי הכהן הגדול המשמש לו כמורה דרך וכאב למרות הידיעה כי שמואל הוא זה שמסיר את שרביט ההנהגה מתוך ביתו, ממשיך הוא ללא דופי לעזור לשמואל בכל עזרה אפשרית להוציא את הטמון בשמואל. עד שהופך שמואל לנביא ה'.